

UDK 949.713:329.61»1941/1945«
Izvorni znanstveni članak

„Podzemna Hrvatska” i njezine sastavne
organizacije 1941—1945. godine
(*otpor i diferencijacije*)

SLOBODAN ŽARIĆ

Institut za suvremenu povijest, Zagreb, SFRJ

Nakon agresije na Jugoslaviju i njezine okupacije od sila Osovine, na području većeg dijela Hrvatske, Srijema i Bosne i Hercegovine stvorena je kvislinska tvorevina tzv. Nezavisna Država Hrvatska u kojoj je na vlast doveden ustaški pokret, ekstremna fašistička organizacija hrvatskih nacionalista, koji su odmah poslije dolaska na vlast započeli provoditi genocid nad Srbima, Židovima i Romima, a ubrzo i nad Hrvatima koji su u svojoj političkoj koncepciji zastupali bilo kakav oblik demokratskoga političkog uređenja. Tu su posebno došli do izražaja progoni komunista i njihovih simpatizera i stigli do svog vrhunca nakon napada Njemačke na Sovjetski Savez, te nakon pokretanja oružane borbe za nacionalno oslobođenje pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije.

Međutim s okupacijom, a posebno sa stvaranjem ustaške države te masovnim ubistvima i formiranjem koncentracionih logora — centara masovnog zločina ustaša nad njima nepoćudnim nacijama ili Hrvatima bilo kakvog demokratskog uvjerenja, nisu bile zadovoljne ni pojedine građanske grupacije, koje su, posebno one koje su bile anglofilski orijentirane, bile spremne da u različitim oblicima pruže otpor okupaciji.

U redovima građanskih političara antifašističke orijentacije u Hrvatskoj, osim malobrojnih koji su iskreno pristupili NOP-u priznajući rukovodeću ulogu Komunističke partije, odmah nakon okupacije počele su se javljati razne ideje o organiziranju otpora okupatoru i njegovim suradnicima. Tek su u dijelu građanskih političara u Zagrebu i bivših oficira kraljevske vojske, od kojih su neki sada služili u domobranstvu, dolazila do izražaja nastojanja da se formiraju opozicijske zavjereničke organizacije koje bi u pogodnom trenutku povele narod u borbu za nacionalno oslobođenje, izbjegavajući u prvim godinama rata svaki kontakt s Komunističkom partijom Hrvatske, koja je tu borbu već uspješno vodila. Značenje tih organizacija bilo je u suštini minorno i često se njihova djelatnost svodila na nekoliko ljudi, ali kada se govori o hrvatskoj građanskoj politici za vrijeme narodnooslobodilačke borbe svakako treba spomenuti i njihovo postojanje.

Već u aprilu 1941. godine, svega nekoliko dana nakon formiranja tzv. NDH, u Zagrebu je od bivših građanskih političara jugoslavenske orijentacije, a koji su zastupali ideju integralnog jugoslovenstva, i nekih oficira kraljevske vojske formirana organizacija Jugoslavenski revolucionarni komitet (JURKO). Oni su, kako su sami isticali, potjecali iz redova Jugoslavenske akcije, tj. onih političara koji su podržavali šestojanuarski državni udar 1929. godine i ličnu diktaturu kralja Aleksandra Karađorđevića. Ako se ta činjenica uzme u obzir, jasan je i pravi karakter te organizacije. Ona, naravno, u nekim svojim proglašima i lecima nije isticala ideju integralnog jugoslovenstva, nego se izjašnjavala za federaciju jugoslavenskih zemalja, a koja bi bila kasnije uključena u širu konfederaciju. Tako se u jednom od proglašaja kaže: »Poželjno bi bilo, da ovako uređena Jugoslavija unide u konfederaciju *Udruženih država Balkana* s Albanijom, Grčkom, Rumunjskom i Turskom, pod vodstvom Jugoslavije kao buduće najveće i najjače države!

16. Konačni naš cilj jest i ostaje: *Ujedinjenje svih Slavena na demokratskoj osnovi s punom ravnopravnošću u jedan državni sklop 'Slavenskih sjedinjenih država'* pod vodstvom Rusije. Samo tako bi, iza ovih i ovolikih nesreća i žrtava, koje su u ovom ratu doprinijeli slavenski narodi, došao napokon do ostvarenja vjekovni san najvećih slavenskih i naših hrvatskih umova. Od Križanića, Račkoga, Strosmajera, Eugena Kvaternika do narodnog vođe i učitelja dra Stjepana Radića, jedna konfederativna država od Tihog oceana do otoka Rujana i slavenskih svetih rijeka Labe i Odre do Jadranskog i Egejskog mora s više od 300 milijuna žitelja, pretežno u ogromnoj većini Slavena [...].¹

Iako pripadnici Jugoslavenskog revolucionarnog komiteta nisu u početku narodnooslobodilačke borbe imali nikakve kontakte s rukovodstvom NOP-a, oni su se također našli pod udarom ustaškog režima, te je prema tome i bio prilagođen organizacioni oblik, kako se navodi u jednom od proglašaja organizacije: »Sistem organizacije: stroge trojke. Samo najintimniji i najpouzdaniji, poznati i većim vezama u narodu zakleti su predvodnici; drugi, manje istaknuti ili sigurni, aktivci su u promicanju ideja, nazora, borbenih parola i saradnje od slučaja do slučaja, a da o samoj organizaciji pokreta nisu znali ništa. Računa se, da ima zaprisegnutih oko 5000, od kojih svaki vodi najmanje 10, 20, pa i više aktivaca i izvjesni broj simpatizera.«²

Jugoslavenski revolucionarni komitet bio je po političkom i socijalnom sastavu sastavljen, također prema navodima njihovih proglašaja, od pripadnika »[...] Jugoslavenske akcije (srž i jezgra), S. D. S., J. R. Z., J. N. S., dijelom slobodnih zidara, Jug. sokola, slobodna zvanja obrtnika i privrednika, te književnika i umjetnika. Napokon seljaci iz čitave zemlje, bez razlike vjere i plemena, preko povjerenika i pouzdanika.«³ Jugoslavenskim revolucionarnim Komitetom rukovodio je Ivo Franić, službenik Etnografskog muzeja, koji je djelovao pod pseudonimom Voj-

¹ Arhiv Instituta za suvremenu povijest (dalje: ISP), OS-1/66.

² ISP OS—1/83.

³ Isto.

voda Jurko.⁴ Međutim, unatoč svim nastojanjima da se organizacija omašovi, ističući da su je osnovale ličnosti »jugoslavenske orijentacije« iz hrvatskog političkog života i domobranskih krugova, ona u tome nije nikada uspjela, zahvaljujući u prvom redu razgranatosti i aktivnosti organizacija NOP-a, a i nevjerovanju narodnih masa u sposobnost i istinoljubivost bivših građanskih političara. Ističući svoju jugoslavensku orijentaciju, Jugoslavenski revolucionarni komitet uspio je osnovati nekoliko organizacija u Slavoniji, Srijemu i Zemunu, ali one su međusobno bile ili nikako ili veoma slabo povezane, pa su se neke i različito nazivale, a neke su odstupale čak i od programske orijentacije organizacije. Tako je organizacija u Zemunu, nazvana »Revolucionarni komitet« (REKA), unatoč stavu vodstva organizacije da neće uspostaviti kontakte sa četnicima Draže Mihailovića iako je on postavljen za ministra rata u emigrantskoj jugoslavenskoj vladi, ipak uspostavila kontakte i održala nekoliko sastanaka s predstavnikom četničkog majora Žarka Todorovića. U ime grupe REKA u razgovorima je sudjelovao zrakoplovni kapetan Janko Dobnikar, probni pilot zrakoplovstva NDH na zemunskom aerodromu. Ne odstupajući bar deklarativno od svoje jugoslavenske orijentacije, te svjesni velike popularnosti NOP-a i ne zatvarajući mogućnost razgovora i s partizanima, Dobnikar je već od prvog sastanka, a bilo ih je četiri, upozorio na velikosrpsku orijentaciju tzv. Jugoslavenske vojske u otadžbini, te da je »nedovoljno izražena želja za suradnju s partizanima«. U tim razgovorima Dobnikar je, govoreći o organizaciji JURKO, istakao, za što, na žalost, nemamo potvrde u dokumentaciji pa za potvrdu služe samo Dobnikarove riječi, da su još u aprilu 1941. godine pojedini oficiri bivše kraljevske vojske položili u Sarajevu zakletvu kako će stupiti u domobranstvo da bi »radili na uspostavljanju Jugoslavije« te da se najveća grupa njihovih istomišljenika nalazi u Zagrebu među kojima da ima i oficira iz generalštaba, a da manje grupe njihovih istomišljenika djeluju i u Petrovaradinu, Sarajevu i Banjaluci, a također da ih ima i na odgovornim mjestima vojne radio-telegrafске službe u NDH, u tvornici »Ikarus« u Zemunu, te među pojedincima nekadašnjim pristašama Hrvatske seljačke stranke i slovenskog klera.⁵ Budući da je Dobnikar kao pilot često letio između navedenih gradova, po svoj je prilici imao neke kontakte s jugoslavenski orijentiranim oficirima, ali kada govori o tako razgranatoj organizaciji to treba svakako uzimati s rezervom, budući da se u stvarnom životu djelovanje organizacije JURKO nije gotovo ni malo osjećalo, što ne bi bilo da je obuhvaćala toliki broj oficira. Izvjesno je da je ona postojala, ali bez nekakvih čvrstih organizacionih oblika, te da se, bar u prvoj polovini rata, održavala na usko organiziranim skupovima u privatnim stanovima. Snažno djelovanje KP Hrvatske u redovima domobranstva izazvalo je i reakciju ustaških vlasti, te su tom prilikom uhapšeni i neki članovi Jugoslavenskog revolucionarnog komiteta, a posebno nakon hapšenja Žarka Todorovića u Zagrebu i istrage koju je proveo Gestapo,

⁴ Ivo Franić bio je prije rata ravnatelj Etnografskog muzeja, književnik i publicist (ISP, OS—1/80).

⁵ Nikola Milovanović, Kontrarevolucionarni pokret Draže Mihailovića, knj. 2, Beograd 1984, 107—108.

koji je u zaključcima istrage konstatirao: »Kako je major Todorović u svome saslušanju naveo, nastala je pri konferencijama štaba 133 sa grupom 'Reka' teškoća, utoliko što grupa 'Reka' nije bez daljeg priznavala apsolutnu potčinjenost koju je tražio štab 133, već je stalno naglašavala svoje jugoslavensko stanovište u suprotnosti sa navodno velikosrpskom idejom preko Draže Mihailovića. Stoga se od strane pokreta Draže Mihailovića došlo do mišljenja da se tek po bližoj proveri upusti sa grupom 'Reka', pre no što padnu konačne odluke.«⁶ Nakon istrage Todorović je otpremljen u logor Mauthausen gdje je bio zatočen do kraja rata, a grupa JURKO u jesen 1943. godine prestaje s djelovanjem, ali ubrzo potom njezino se djelovanje nastavlja u novoj organizaciji »Podzemna Hrvatska«. U 1942. godini dolazi do akcije za osnivanje nove organizacije antifašistički orijentiranih građanskih političara koji su se nazivali jugonacionalisti, a pretežno su bili iz predratne Jugoslavenske nacionalne stranke (JNS). Premda su i oni naglašavali svoju jugoslavensku pripadnost, u njih je bila izrazita pročetnička orijentacija, tako da se i nisu mogli složiti s predstavnicima Jugoslavenskoga revolucionarnog komiteta, koji je četnicima zamjerao upravo velikosrpsku orijentaciju. Tako dolazi do osnivanja paralelne organizacije — Jugoslavenski revolucionarni pokret (JUREPO), čija pročetnička orijentacija posebno dolazi do izražaja u 1942. i na početku 1943. godine. Organizacijom je rukovodio, ponovo prema iskazu Dobnikara, sveučilišni profesor Njegovan.⁷ Kako bi uspješno provodili svoju propagandu, jugonacionalistima je bila potrebna određena organizaciona forma, za to da Jugoslavija doista postoji, a dokaz im je bilo postojanje njezine oružane sile u zemlji pod komandom Draže Mihailovića. JUREPO se nastojao prikazati kao samostalna organizacija i predstavlja se kao pomirljivi faktor između četnika i partizana. U svojim lecima, koje su raspačavali, jugonacionalisti ističu da se pokret otpora sastoji od dviju komponenti: nacionalističkog pokreta, kojem se predskazuje sve bolja perspektiva, i partizanskog čija snaga sve više opada, te da je već u nizu krajeva Jugoslavije izgubio svaki utjecaj.⁸ U kontekstu takve političke orijentacije postaje jasno i kakvu je ulogu imala odigrati organizacija JUREPO u pridobijanju hrvatskog stanovništva uz tzv. Jugoslavensku vojsku u otadžbini. U Zagrebu je JUREPO pokrenuo i ilegalni list »Sloboda i slavensko bratstvo«, koji je u martu 1943. godine pisao: »Kraljevina Jugoslavija u granicama od 6. IV 1941. nije prestala postojati. To je samo od neprijatelja okupirana država, kao što je bila i Srbija u prošlom svjetskom ratu. Bilo pa prošlo. Tako će biti i sada. Zakonitu jugoslavensku vladu priznaju i s njom imaju redovite diplomatske odnose najjače države, sigurni pobjednici u ovom svjetskom hrvanju, Velika Britanija, Sovjetski Savez i Sjedinjene Države [...]«⁹ Organizacija JUREPO pokazala je svoju aktivnost i na Sušaku, gdje je u februaru 1943. godine također pokrenut ilegalni list organizacije »Sla-

⁶ Dokument citiran u *N. Milovanović*, n. dj., 109.

⁷ Isto, 106.

⁸ *Fikreta Jelk-Butić*, Četnici u Hrvatskoj 1941—1945, Zagreb 1986, 166.

⁹ ISP, ZB—Per—64/735.

venski jug«.¹⁰ Sušačka organizacija JUREPO također je umnožavala i raspačavala po Hrvatskom primorju letke, od kojih je karakterističan letak pod naslovom »Hrvati, Jugoslaveni«, koji je raspačavan u februaru 1943. godine i u kojem se na pitanje »Što nam je dakle raditi?« odgovara: »Otvorimo oči pred sutrašnjicom. I otvaraju se već. Istodobno sa više mjesta na našoj obali dižu se glasovi. Jest, mi Hrvati Jugoslaveni sa naših obala nismo se nikad ogriješili ni o hrvatstvo, ni o srpstvo, ni o jugoslavenstvo ni mišlju, ni rječju, ni djelom. Dajemo eto naš glas iz svega srca, dajemo ga tamo gdje se je uvijek najbolje procjenjivala naša narodna situacija, o čemu su nam uvijek događaji davali pravo. Neka se sjedine svi duhovi na našem moru u jedan snažni topli dah, da dune u našu pozadinu gdje je sada led, i odakle su nam od uvijek dolazili hladni vjetrovi.«¹¹ Splitska grupa organizacije JUREPO također je potkraj 1942. godine pokrenula ilegalni list »Ujedinjenje«, a pokrenuli su ga Beroš, Simunić i Mimica.¹² Govoreći o organizaciji jugonacionalista, čija se djelatnost najjače osjećala u Splitu, »Ujedinjenje«, br. 3, piše da je stvaranje JUREPO krenulo spontano: »Krenulo se u isto doba, neznajući jedni za druge. Sve nas nagnala jednaka, gola nevolja [. . .]. I kada smo krenuli na taj put, nismo dvojili da ćemo, za revolucionisanje duhova, naći saradnika za naš pokret među jugoslavenskim nacionalistima, među onima koji su bili takvi prije sloma države kao i onima koji su takvi postali poučeni teškim događajima poslije sloma.«¹³

Iako su figurirale kao jedinstvena organizacija sve grupe JUREPO bile su veoma labavo povezane. Nešto bolja je bila veza između grupa u Splitu i Sušaku, a i tu je vezu održavala isključivo jedna ličnost — istaknuti splitski četnički funkcionar Radmilo Grđić, koji je o svojoj aktivnosti obavijestio D. Mihailovića da mu je nakon niza konferencija uspjelo objediniti »sve jugoslavenske grupe Splita i Dalmacije« u JUREPO pod vodstvom Draže Mihailovića. Međutim, po svemu sudeći, to je bila akcija na inicijativu Grđića, budući da je na žaljenje četničkog vojvode Ilije Birčanina da Grđić na svoju inicijativu okuplja jugonacionaliste, Mihailović odgovorio da nije Grđiću dao nikakvu naredbu u tom smislu.¹⁴

Grupa koja je u Zagrebu radila na organiziranju JUREPO bila je direktno povezana sa četničkim pokretom posredstvom već spomenutog četničkog majora Žarka Todorovića. Međutim, i tu je dolazilo do razmimoilaženja. Iako ta razmimoilaženja nisu bila suštinska, bila su ipak faktor koji je otežavao veće zbližavanje zagrebačke grupe JUREPO sa četnicima Draže Mihailovića. Naime, članovi te grupe podržavali su potpuno četnički pokret i Mihailovića kao ministra u kraljevskoj emigrantskoj vladi, ali su u kontaktu sa četničkim predstavnicima zatražili garancije da četnički

¹⁰ Isto, ZB—Per—62/697. Rukovodstvo JUREPO u Sušaku, prema podacima mornaričkog poručnika Krešimira Vranića, koji je pristupio četnicima, sačinjavali su Vlado Kraljeta, Justin Cuculić, Božo Frančić, Anton Šustar, Aleksej Červar, a pravi vođa organizacije, prema svjedočenju Vranića, bio je Božo Frančić (*F. Jelić-Butić*, n. dj., 169).

¹¹ Isto, 168.

¹² ISP, OS—6/527.

¹³ Isto, ZB—Per—63/730.

¹⁴ *F. Jelić-Butić*, n. dj., 170.

pokret »ne vodi i neće voditi velikosrpsku već samo jugoslavensku politiku«. Budući da su djelovali u Zagrebu, to je pitanje bilo veoma važno već iz propagandnih razloga, budući da za velikosrpsku politiku ne bi našli nikakve podrške. Taj stav jasno osvjetljavaju dijelovi pisma upućenog Todoroviću 27. augusta 1942. godine u kojem se kaže da »u mnogim četničkim bataljonima vlada potpuno velikosrpski duh, kojeg onda komunisti, a i sve više HSS, iskorišćavaju u svjesnoj ili nesvjesnoj propagandi protiv četnika kao cjeline i JVO«. Pripadnici zagrebačke grupe JUREPO svoje pristupanje četničkom pokretu ili, kako su oni naglašavali u pismu, Jugoslavenskoj vojsci u otadžbini (JVO), uvjetovali su garancijom četničkog vodstva da će »svim silama spriječiti klanje Hrvata kao celine« i da se mora obustaviti propaganda u Srbiji da su svi Hrvati krivi za pokolje koje vrše ustaše. Uz to su se pripadnici zagrebačke grupe JUREPO u tome pismu također javno deklarirali kao protivnici NOP-a, ističući da svojom propagandom rade na suzbijanju »partizanske propagande« te postavljaju četničkom vodstvu pitanje hoće li im »ostaviti slobodu odabiranja časa nastupa otvorene borbe sa komunistima, odn. u slučaju da to ne odgovara za ove krajeve, da se takova otvorena borba izbjegne«. ¹⁵ Odgovor četničkog vodstva organizaciji JUREPO bio je u skladu s politikom Draže Mihailovića o proširenju nacionalne osnove četničkog pokreta, te se u pismu koje je upućeno u ime Komande JVO za Hrvatsku i Slavoniju zauzima pomirljiv ton i nastoji se objasniti da je JVO regularna vojska kraljevske vlade, a da pojedine četničke jedinice nastale u pojedinim krajevima treba tretirati kao »samonikle poluvojničke formacije nastale u nuždi radi samoodbrane srpskog življa«, te da one nisu pripadnice JVO i da je njezin cilj »da ih sebi potčini, što će jednog dana nesumnjivo milom ili silom uslediti, ali dok se to ne postigne, za rad četnika JVO ne može biti odgovorna, niti se po tome radu sme suditi o radu, stavu ili namerama JVO«. Premda se tzv. Komanda JVO ograđivala od postupaka četnika, ona u istom pismu nalazi ispriku za »velikosrpski duh« u četničkim jedinicama koji je, kako se navodi, »samo posljedica nepravde koja je tim ljudima učinjena u hrvatsko ime, hrvatskom rukom, na potstrek i pod zaštitom hrvatskih vojnih i civilnih vlasti (predstavljale ove hrvatski narod ili ne)«. Nadalje se u pismu govori da »velikosrpski duh« može suzbiti samo jedinstveno istupanje Hrvata na jugoslavenskoj liniji, te što se krvoprolića tiče da »JVO smatra za jedan od svojih glavnih zadataka da spreči nepravedna i nerazumna krvoprolića i da zaštiti sve ispravne Jugoslovane kako na području NDH, tako i svuda«. ¹⁶ Iz tih nekoliko fragmenta vidljivo je da je organizacija JUREPO i u Zagrebu bila izrazito pročetnički orijentirana, ali kako je obuhvaćala u svom sastavu i pojedince hrvatske nacionalnosti zatražila je da u četničkom pokretu bude jasnija ona nit koja bi označavala jugoslavenski karakter pokreta. No, međutim, unatoč orijentaciji Draže Mihailovića da proširi nacionalnu osnovu četničkog pokreta i težnji četničkog vodstva da JUREPO uključi potpuno u četnički pokret, te verbalnom izjašnjavanju za jugoslavensku četničku orijentaciju bilo je potpuno jasno da je četnički pokret organizacija izrazito velikosrpskog karaktera. Unatoč tome vodstvo četničkog pokreta nastoji

¹⁵ Isto, 170—171.

¹⁶ Isto, 171—172.

nastaviti pregovore s JUREPO, no oni se prekidaju hapšenjem pripadnika JUREPO u lipnju 1943. godine. Tom prilikom, pod optužbom da su pripadnici JUREPO, bili su uhapšeni Viktor Holjac, Đivo Tonković, Franjo Tućan, Hrvoje Macanović i dr.¹⁷

Tako su se u ustaškom zatvoru našli pripadnici Jugoslavenskog revolucionarnog komiteta i Jugoslavenskog revolucionarnog pokreta. Uvidjevši da njihove organizacije kao samostalne nemaju nikakvo značenje i da mogu biti samo eksponenti drugih građanskih političkih struja donijeli su odluku da se nakon izlaska iz zatvora integriraju u jednu organizaciju, što je i ostvareno na početku 1944. godine, kada je formirana organizacija »Podzemna Hrvatska« u koju su kao sastavne organizacije ušle JURKO i JUREPO, ali i dio domobranskih oficira. Na početku 1945. godine u »Podzemnu Hrvatsku« ulaze još neka civilna lica te ona ponovo mijenja naziv u »Grupa bivših jugoslavenskih oficira i jugoslavenskih intelektualaca« ili, skraćeno, »Ofinci«. Organizacijom je rukovodio Izvršni odbor koji je brojao četiri člana.¹⁸ Jezgru »Podzemne Hrvatske« sačinjavali su neki oficiri iz Glavnog stožera kojima je rukovodio domobranski pukovnik Josip Šolc. Organizacija je uspostavila neke kontakte s garnizonima u Varaždinu i Bjelovaru, gdje je također imala pristaša. Kako su svi raniji kontakti JURKO i JUREPO propali, a kako je na početku 1944. godine bilo jasno da je poraz sila Osovine neminovan, a samim tim i pobjeda NOP-a, vodstvo »Podzemne Hrvatske«, koja je sada bila znatno čvršća od ranijih organizacija koje su ušle u njezin sastav, nastoji se politički orijentirati prema narodnooslobodilačkom pokretu. U skladu s tom orijentacijom kao svoje glavne ciljeve navodili su: sprečavanje rušenja važnih postrojenja i objekata u Zagrebu, zarobljavanje Luburićeve bojne, interniranje viših ustaških »dužnostnika« i državnih službenika, zaposjedanje periferije grada radi sprečavanja dolaska pojačanja ustaškim vlastima, i — svim time — osiguranje svoje prevlasti u Zagrebu uoči oslobođenja.¹⁹ Iako je kao osnovne ciljeve organizacija zacrtala borbu protiv Nijemaca i ustaša barem deklarativno, premda je dobro organiziranom propagandom objavila niz svojih navodnih uspjeha u toj borbi, vodstvo »Podzemne Hrvatske« bilo je svjesno velike popularnosti NOP-a u narodnim masama te se nastoji približiti NOP-u. Nakon osnivanja Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte (JNOF) u maju 1944. godine nastoji se uključiti u redove JNOF-a, ali kao kolektivan član, što je bilo u suprotnosti s programskim načelima JNOF-a, kako se vidi iz pisma tajnika Izvršnog odbora »Podzemne Hrvatske« Ive Franića (Vojvoda Jurko) Izvršnom odboru JNOF-a: »P. H. odlučila se iskreno, otvoreno i pošteno na punu suradnju s K. P. u JNOF-u Jugoslavije. Nekočite nas ni Vi u toj našoj želji i volji. Istom na putu iz razgovora sa našim povjerenicima i prijateljima i sam sam se iznenadio koliko smo jaki i bliski narodu našim idejama i našim programom.«²⁰ S tim ciljem Izvršni odbor »Podzemne Hrvatske« šalje svog tajnika Ivu Franića na područje Moslavine i Slavonije da tamo pregovara s predstavnicima NOP-a. O tim razgovorima jasnu sliku

¹⁷ Isto, 173.

¹⁸ ISP, OS—1/83.

¹⁹ Isto, KP—74/1923.

²⁰ Isto, KP—42—I/2944.

daje pismo Karla Mrazovića Gašpara sekretaru CK KP Hrvatske dru Vladimiru Bakariću od 25. decembra 1944. godine u kojem se, između ostalog, kaže: »Vojvodom Jurkom smo razgovarali. Mnogo se hvali i brblja. Govori da imaju oko 50.000 organiziranih pristalica, i kao svoje vodeće suradnike spominje članove glavnog odbora podzemni Hrvati, kao dr. Jurica Kršić, liječnik higijenskog zavoda, koji je i predsjednik, dr. Fran Gabrek bivši član glavnog odbora JRZ, dr. Gašparac iz odbora SDS, Ljubo Bušić svršeni gimnazijalac, predsjednik Jugoslavenskog omladinskog pokreta, ing. Ilija Čavlina predsjednik jugosl. revolucionarnog pokreta, prof. Debeljak, dr. Marko Kožul biv. član glavnog odbora HSS-a, bojnič Mayer, koji je vojni stručnjak u ratnom vijeću podzemne Hrvatske. [. . .] Govori da na novim dužnostima u ministarstvima sjede njihovi ljudi. Sva ova imena on je izbrbljao sam, bez da ga se što pitalo. Podzemna Hrvatska formirala se od bivše jug. reakcije za vrijeme okupacije u jugosl. revolucionarnom komitetu [. . .]. U augustu 1943. fuzionirao se jug. revolucionarni komitet sa jugosl. revolucionarnim pokretom koji su vodili dr. Tučan i Holjevac, dražinovci. Tučan je ubijen, za drugog neznamo. Jugosl. revolucionarni pokret zadržao neku autonomiju, na čelu mu stoji ing. Čavlina. Svi oni stoje na stanovištu slavenstva i republikanstva. Bilo bi vrlo dobro da što prije dođe k vama ili kako javite.«²¹ U Slavoniji su predstavnici NOP-a Franiću objasnili da rukovodstvo NOP-a Hrvatske s njim neće razgovarati, ali su ga uputili na Kordun, gdje su u to vrijeme boravile najviše institucije NOP-a Hrvatske. Franić je otišao na Kordun, ali kada se ispostavilo da je tako jaka organizacija samo plod propagande, onda naravno od neke suradnje nije moglo biti ništa, budući da je u stvarnosti »Podzemna Hrvatska«, kao i njezine sastavne organizacije ranije, imala potpuno beznačajan karakter.²² Istodobno s uspostavljanjem kontakata s predstavnicima NOP-a »Podzemna Hrvatska« nastoji uspostaviti veze i s Mačekovim krilom HSS-a, ali svi pokušaji da se uspostave kontakti s Mačekom preko A. Košutića bili su bezuspješni, budući da Maček nije htio ni primiti predstavnika »Podzemne Hrvatske«.

Unatoč tim političkim neuspjesima vodstvo »Podzemne Hrvatske« uspostavilo je neke kontakte s Desetim zagrebačkim korpusom, te je obavještajnoj službi NOP-a u Zagrebu dostavljalo stanovite informacije vojnog karaktera. Organizacija je također prikupljala Narodnu pomoć, ali sva ta prikupljena sredstva dodjeljivala je svojim članovima i njihovim porodicama. Na zahtjev obavještajne službe NOP-a u Zagrebu da na oslobođeni teritorij pošalju tehničkog i sanitetskog materijala odziv je bio veoma slab, tako da je suradnja »Podzemne Hrvatske« s NOP-om bila ograničena na dostavljanje informacija. Iako su neki vojni podaci što ih je »Podzemna Hrvatska« dostavila bili korisni, njezini uvjeti za pristup NOP-u, da djeluju kao samostalna organizacija koja će primati direktive isključivo od Glavnog štaba, nisu mogli biti prihvaćeni, pa je i ta surad-

²¹ Isto, KP—41/2818.

²² *Nikola Brezović-Prebeg*, Teritorijalna obavještajna služba i Odjeljenje zaštite naroda (OZN) Zagrebačke oblasti u NOR-u od jeseni 1943. do proljeća 1945. godine s osvrtom na grad Zagreb (fragmenti). *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji*. Zbornik, Varaždin 1976, 816.

nja počela sve više gubiti bilo kakvo značenje, a djelovanje »Podzemne Hrvatske« sve se više smanjivalo.²³

U skladu s namjerama da prije kraja rata odigraju odlučnu ulogu u oslobođenju Zagreba i da u njemu preuzmu vlast, nakon Titovog poziva u augustu 1944. godine — da svi koji se nalaze u neprijateljskim jedinicama, a nisu izvršili zločine protiv naroda, stupe u NOV — »Podzemna Hrvatska« svojim je pripadnicima izdala naredbu da moraju ostati u Zagrebu kako ne bi oslabio unutrašnji front.²⁴ Nakon te naredbe, organizacija je dobrim dijelom izgubila podršku i među domobranskim oficirima, koji su se sve više odazivali Titovom pozivu od augusta 1944. godine i prelazili u jedinice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.²⁵ Neposredno uoči oslobođenja djelatnost te organizacije nema više nikakvog značenja, a o pukovniku Josipu Šolcu i ostalima iz vodstva »Podzemne Hrvatske«, koja nikada nije imala nekog većeg značenja, ne zna se ništa pouzdano. Prema nekim glasinama, koje su se u ono vrijeme širile u Zagrebu, oni su posljednjeg dana rata otišli u emigraciju.

²³ ISP, KP—74/1968.

²⁴ N. Brezović-Prebeg, n. dj.

²⁵ ISP, KP—74/1968.